

Düş şatosu bulma yarışması, adı: "Yıldız"

Prof. Dr. Oğuz Makal

Hangi şato? Marcello Mastroianni'nin sözünü ettiği, hani Londra'nın pek uzağında olmayan bir film çekiminde tanıştığı, birçok İngiliz şatosunda olduğu gibi para ödeyerek girilebilen bir müze, Churchill'in doğduğu odasıyla ünlü bir şato mu? O günlerde şato film ekibi tarafından kiralandığı için, Churchill'in doğduğu yatakta, Mastroianni de kaldığı günler içinde uyuma olanağı bulacaktır.

Ama şato denilince, ilk akla gelen kanımca, Dracula filmlerinden belleğimize süzülenidir, kuşkusuz vampir imgesiyle. Vampirin nesire ve korku edebiyatına girişinde önce Byron ve sonra da Shelley'in katkısı olduğunu kim bilmez? O yüzden benim şato imgeninde Byron'un vampirleri yanı sıra onunla çağrışan Mary Shelley'in filmleşen Frankenstein'larının da payı vardır. Öykü şöyledir: 1816 yılında içinde dostları Lord Byron'un olduğu bir grup arkadaşıyla Lemman Gölü'nün çevresindeki bir evde yaz mevsiminin keyfini, güzel havaların tadını çıkaran Shelley, ardından güz mevsimiyle gelen fırtına, kara bulutların tedirgin edici, insanı korkunç hayallere sürükleyen günlerinin içinde bulur kendini. (Bu olayın iki filme konu olduğunu aktaralım: Gothic ve Haunted Summer). Shelley, can sıkıntıyla Cenevre'deki bir kitapçıya kendisini attığında Fantasmagoriana adlı bir kitap dikkatini çekecek, sayfalarını karıştırdığında anlatılanların onu uykusuz bırakacak kadar şok edici olduğunu görecektir. Ülkemizde "Düş Şatosu" deyimini bir yazısına başlık yaparak yerleştiren Onat Kutlar'ın tanımıyla "korkunç düşler, canlanan cesetler, kanlı kafatasları, ürpertici olaylar, geceleri ortaya çıkan hayaletlerle dolu bir kitaptr bu, özellikle bir Dr.un sözde bir bilimsel deney ve işlem sonucu cam kavanozdaki bir parçadan canlı bir organizma elde ediş bölümü etkileyicidir. İki ozan, Shelley ve Lord Byron öyküleri okuyup tartışırken, parlak bir buluş -bazı kaynaklara göre bir yarışma düşüncesi- gelecektir akıllarına. İkisi de fantastik birer öykü yazma kararı alır. Byron bir vampir öyküsüne başlar, yarım bırakır, daha sonra sekreteri ve doktoru John Polidori tamamlar ve Byron adıyla yayımlanır (1818). Shelley aynı günlerde bir "insan" yerine, "yaratık" oluşturan bilginin öyküsünü kaleme almıştır. Ama yine de 1897 yılında yayımlanan Bram Stoker'in Dracula romanının korku ede-

biyatında ayrı bir yeri olduğu gerçektir. Esin kaynağı Osmanlıların Kazıklı Voyvoda olarak tanıdığı, Romence Ejderin Oğlu anlamına gelen Eflak Beyi Dracula'nın öyküsüdür bu. Ve sonra ilk olmasa da ilk en önemli Dracula filmi Murnau'nun çektiği, "Nosferatu: Bir Korku Senfonisi" ortaya çıkar, Kont Orlog'un şatosu ile. Nosferatu adlı insanlara korku salmış bu vampire, başka sinemacılar da el atacaktır. Tanıdığımız, Boris Karloff'un, Bela Lugosi'nin, Christopher Lee'nin ünlendirdiği Frankenstein'ları, Drakula'ları siz de yazından filme uyarlanan bu öykülerin içinde ve tabi ki şatolarında görmüş olabilirsiniz. Onat Kutlar, "korku, insan doğasının en zayıf, en acınası aynasıdır, ama ortadan kaldırılamaz yanı değil"dir düşüncesindedir. İşin ilginç, bu aynanın tutulduğu ya da üretildiği mekan yine bir başka şato, Düş Şatosu yani bizim biraz sonra daha ayrıntılı sözünü etmek istediğimiz mekan, yani sinema salonları, ta kendisi, filmlerin gösterildiği, "kendi özel törenimiz-tamamen büyülenme, imgenin sihirli cazibesi"nin (J. Baudrillard) yakalandığı tapınak, işte orası değil midir? Başka ülkelerin kentlerine, salonlarına gitmeden bu şatolardan en ünlülerinin adları peşine, -Proust mu söylüyordu? En güzel cennetler kayıp cennetlerdir"- düşsek nelerle karşılaşabiliriz? Yapılacak tek şey, iki kitabın sayfalarını açmaktır: Burçak Evren, Eski İstanbul Sinemaları Düş Şatoları ve diğeri Oğuz Makal, Tarihin İçinde İzmir Sinemaları. Her iki kentteki Pathe sinema salonları vardır, İstanbul'da Gaumont (Glorya, Saray), Eclair (Şark, Lüks), Majik (Taksim, Venüs), Rüya, Lale, Melek, Sümer, Elhamra vb. İzmir'de Osmanlı, Milli Kütüphane, Elhamra, Tayyare, Sakarya, Tan-Ankara...Bu yazıdan amaç, sinema salonları tarihi olmadığına göre, bakışımızın nesnesi, şu ünlü düş şatolarından birine doğru adımlarımızı atmaktır.

Kentimiz İzmir; Basmane Tren İstasyonu'ndan Yenişehir, eski adıyla Tepecik yönüne, caddeye giren kişi gerisinde Çorakkapı Camii'ni bırakıp, birkaç dükkanı da geçtikten sonra artık şimdi çok amaçlı (büyük ve kapalı bir spor salonu-suni-yeşil çim saha/bilardo salonu, kahvehane) kullanılan bir bina ile karşılaşılır. Bu binayı gören kişinin yüreğinde nostaljik bir heyecan doğar mı, bilinemez. Bu yolcunun anıları ve bilgisine bağlı bir sorudur. Ancak burası varlıkları tartışılmaz dünün "Düş Şatosu/Şatolarından" bir başkası değildir.

Evet, bunu söyleyebilirsiniz; karşınızda Kazırcı Ailesine, ailesinin zenginlik ve gücünün tırmanışa geçtiği günlerin anısına dikilmiş, bir abide bulunmaktadır. Bu yapının dıştan görünüşünü anlatmak için bazı analogik yaklaşımları bir yana bırakıp, 1950'li yıllarda lüks bir salon/mabet olduğunu ve pek çok ünlü film gibi şu dillerden düşmeyen Hint filmi "Avare"nin bile burada gösterildiğini anımsatalım.

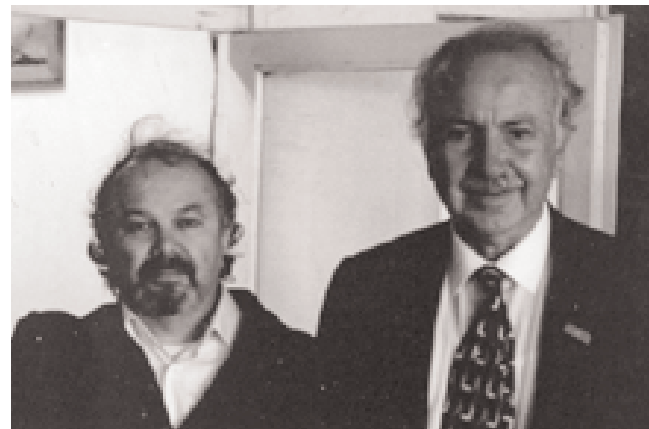

İsterseniz, adı Yıldız konulmuş bu şatonun içine hemen girmeyi erteleyin; Yıldız Sineması adına İzmir'de bu salonun yapılışından yaklaşık otuz yıl önce de rastlandığını kabul edin... Sahibi Ahmet Hamdi Bey'dir, 21 Şubat 1924 tarihli Ahenk Gazetesi, Tepecik'te Yıldız Sineması'nda üç gün üç gece için "Gölge" adlı bir filmin oynadığından söz etmektedir. Ayrıca filmin gelirinin Eşrefpaşa Hastanesi'ne bırakılacağı da açıklanmıştır. (Ey okuyucu, bil ki o yıllarda bu tür sosyal yardımlar sinema salonları ve tiyatro toplulukları tarafından yapıldı.)

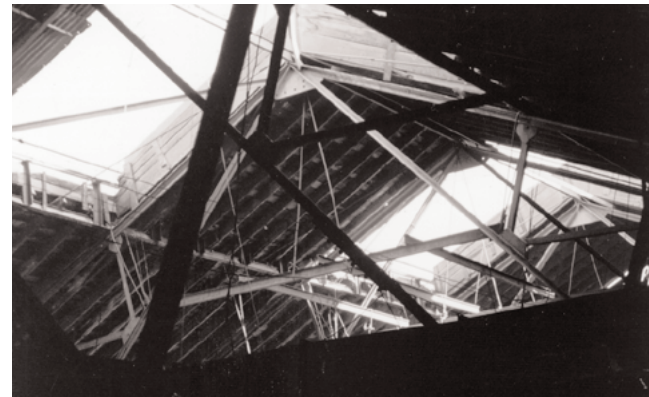
Yıldız adına ikinci kez 1940'larda rastlanır, sahibi Senai Kazırcı, İkicheşmelik yokuşunun başındaki Asri Sinema'yı satın alan ve adını İnci olarak değiştiren beyfendidir. O zaman bilgi vermelidir, Asri Sinema'nın ilk sahibi şimdi ülkemizin güzide/büyük holdinglerinin de sahibi olan Eczacıbaşı Ailesi'nden, Eczacıbaşı Ferit Bey'in kardeşi Sait Bey, Sait Kantarcı'dır. (Babası Hacı Hafız Şakir Efendi, Cumhuriyetten sonra Kantarcı soyadını almıştı...)

Burada uzun bir parantez açılabilir ve ailenin eczacılığına ve kentin sağlık durumuna ilişkin bilgi verilebilir, şöyle ki: 1880'li yıllarda hastalarından para almayan Miralay İshak Hacı Bey ve bir iki Türk Doktordan başkasına rastlanmamaktadır, Türk eczanesi yoktur, ancak çok sayıda Rum doktor bulunmakta, 55 eczane Levanten/Rum/Ermeni ailelere hizmet sunmaktadır. En ünlüleri Argiropoulos, İkar ve Macar eczaneleridir. Çoğu Rum olan doktorların muayehaneleri olmadığı için, hasta kabulünü gruplaşarak bu eczanelerde yapmaktadır. Ayrıca bir başka yazının konusu olabilecek Kordon'daki 1900'lü yılların başındaki ünlü Pathe Sineması da sinema olarak kullanılmadan önce, yine bu doktorlar tarafından hastalar için mekan seçilmiştir.

Asri Sinema (Yıldız) 25 Aralık tarihli Ahenk Gazetesi'nin verdiği bilgiye göre altı kısımlık hazin ve müessir bir dramı (Sihri Hayat), hepsi birden sunmuştur. Her pazartesi ve perşembe günleri programını da değiştirmektedir. Pazartesi günleri yalnız hanımefendilerle mekteplilere tahsis edilmiştir. Yüzerce filme sahne olan, sahibi birkaç kez değişen ve Tark Dursun'dan, Prof. Dr. Alim Şerif Onaran'a, Ziya Metin'den, Akif Arkış'a birçok sinema kurtlarına kucak açacak Asri Sinema'nın Türk Sineması sosyolojisinde de önemli bir yeri olan Mısır filmlerinin ilk-büyük sükse yapanı "Aşkın Gözyaşları" filminin gösterildiği yer olduğu bilinmelidir. Ancak "Aşkın Gözyaşları" filmini izlemek için yer bulamayan ve geri dönen sinemaseverler Yeni Asır Gazetesi'ne ilan vermiş, filmin gösteriminin bir hafta daha uzatılmasını rica etmiştir. Sahibi Suphi İzbudak Bey "Umumi Arzu Üzerine Aşkın Göz Yaşları" filminin bütün matinelere sayın müşterilerine gösterileceği cevabını yine aynı gazetede vermiştir.

Acıklı bir aşk ve aldatılma öyküsünü içeren ülkemizde/ İzmir'de gösterilen ilk Mısır filmi "Aşkın Gözyaşları" o günlerde yayınlanan Yıldız Dergisi'ndeki bir eleştiride "reji" açısından "ileri", mizansen açısından noksan olarak değerlendirilmiştir. Filmi izleyen Selami Münir Yurdatap filme gösterilen ilgiyi "tabii" olarak niteler: "Çünkü edebiyatta Zavallı Necdet neyse, filmcilikte de Aşkın Gözyaşları odur. Bu nevi acıklı ve hissi eserler, büyük kitlelere hitap ederler. Bilhassa romantizmin son derecede az olduğu şu asırda" demektedir.

Yıldız adına, 1930/40'lı yıllarda yayımlanan birkaç sinema dergisinden birinin adı olarak da rastlanırsa da konumuz Senai Kazmirci'nin kurucusu olduğu Yıldız olduğu için, bu sinemanın adının aynı yerde kentlilere hizmet vermiş yazlık Yıldız Sineması'ndan devraldığını saptamak olanaklıdır. Senai Kazmirci'nin sinemayı yaptırırkenki düşüncesi, gerçek bir buluş şölenidir. İzmir'de sıcak mevsim nisanda başlamakta ekim sonuna dek sürmektedir. Bir anlamda bu dört-beş ay yazlık sinemaların mevsimidir, kışlık bir proje olsa bile yaz sinemasından yararlanılabilir mi? Bu sorunun yanıtını proje mimarlarıyla birlikte çözer: Çatısı, elektrikli bir düzeneğin yardımıyla açılıp kapanan bir salon yaptıklarında, sıcak akşamlar için kesin

Bugün, halı sahasında top koşturulan, görkemli dev perdesi hâlâ ayakta duran bu eski düş şatosu, kanımca insanın içini titreten bir başka mekan, müze olarak saklanabilir ve müzeden -tasarlanan kent müzesinden- daha fazla bir şey yapma olanağını yaratabilir mi? Bu sorunun yanıtını tarif ettiğimiz yoldan giderek, bu bitap ve yorgun salonu bulan, içine girip geride bıraktığı büyüğü geçmişten hiçbir iz bulamasa da hakiki kültür tarihiyle yüzleşecek (yaşadığı ânin yüzeyselliğinden mutsuzluk duyan bilincin çocuğu/Emberto Eco) bir beyefendi/ hanımefendi izleyici ya da okur verebilir, bakalım ne zaman? Ne zaman?

çözüm olacaktır, izleyici başının üzerindeki gökyüzüne bakarak yıldızları görebilecektir, ayrıca günün her saatinde -istenirse seans boşluklarından yararlanıp-havalandırma kolayca gerçekleşecektir.

Kazmirci'nin projesi ölçsüz bir hayâl, sonradan görmelere özgü zevksizlik ve prestij hırsını erteler, izleyicinin rahat edeceği bir salon tipini kurmanın, günün en modern salonu yapmanın peşine düşer. Bu, sözü edildiği gibi Türkiye'nin ve dünyanın bir elektrik düğmesine bastığınız zaman, çatısının açılıp kapanarak temiz hava/serinlikten yararlanabileceğiniz bir salonu/şatoyu inşa etme düşünden daha ileri gidecektir. Dönemin en yeni, avant-garde üslupda iç mimari bakışından, mobilya anlayışından da yararlanılır.

Ancak bu şato, Orson Welles'in "Yurttaş Kane"de konu edildiği ünlü medya patronu W.R.Hearst'ün bir saray-müze ya da yalnızlık kalesi gibi değilse, Umberto Eco'nun deyimiyle asla *unicum* (eşsiz), bir *rara avis* (nadir bulunur), evet, kentin ve ülkenin tek çatısı açılır kapanır-doğal klimalı ve koltuklarından iç donanıma zevk ve inceliğin tercihi bir salon olma özelliği taşımaktadır.